Старий робітник тихо ступав босими ногами по сніговій дорозі до шибениці. Розмірено дихали натруджені легені, дивилися просто перед себе стомлені орлині очі, на жилавій шиї — горда срібна голова. Шибениця стояла перед заводом — робітник востаннє повторював недалеку путь, якою ходив п’ятдесят п’ять років: вдень і вночі, по всякій погоді, за будь-якого настрою, в усі дні життя — на роботу. Не жарт — остання путь. І тихо навкруги, наче війна безвісти забігла, наче на сотню історичних літ придушили фашисти Радянську Україну. Останню путь іде срібна голова, останньої доходить межі — в самотності, в мовчанні, в спокої мужності, не зраджена болем покаліченого катами тіла.

Може, старий був партизаном? Так, так,— він і подібний на воїна, на лицаря,— бачите, як поглядає, як не схиляє долу голови, очима пропікає сніги й каміння,— партизан, партизан! Дарма, старий у партизанах не був...

Завод стоїть на березі Дніпра, і перед ним пам’ятник ніжному невідомому юнакові, темно-бронзовому красуневі, що рве на собі ланцюги і сміється до Дніпра; завод з прапором першості у важкій промисловості соціалізму, завод, який сам додав металу більше од кількох європейських держав, завод, коло якого прожив життя старий робітник, віддав себе, дітей, онуків,— цей завод лежить у руїнах.

Старий ступав босими ногами по снігу, не падала на груди срібна голова, душа його не ніжна й не приспана, мужня воля клекоче в ясному мозкові,— деінде я, може, і пенсіонер, а все ж — я йду, чи чуєш ти,— я все одно йду!

А душа його, проте, ніжна. Делікатний, лагідний, скромний, добрий — він суворішав тільки біля домни. Тонни розтопленого чавуну корилися одному порухові білих брів обер-майстра. Пенсіонер? Та перед цим пенсіонером життя котилося, завод красувався, Дніпро співав під

берегом, щастя віяло над степами,— хто сказав, що старість — не радість?!

Кримські палаци зустрічали його щороку. Імператорський колишній кабінет в одному з санаторіїв приймав срібноголового обер-майстра доменного цеху, пенсіонера соціалістичної держави. Заходив професор, вислухував і розпитував, а в вікнах синіло весняне море, квітнув мигдаль, пахнув лавр, кипарис, нагріта кримська земля, весна над ще безлистими деревами. Старого професор просив спочити після дороги, і тиша повивала весь санаторій, тільки шеф-кухар з кухні викликав по телефону один санаторій за другим і схвильованим голосом допитувався якихось спецій до обіду. А той, для кого це робилося, вже тихенько виліз через вікно до парку і майнув у чорненькій своїй сатиновій сорочці просто в ліс. Весна кримського надбережжя огорнула його старе тіло, мов соки землі входять йому в душу. Яке тепле повітря навкруги, пташки на голих кущиках, як бризки радості, і от крізь жовтий пересохлий торішній листок пробивається зелений пальчик весняної квітки,— та це ж наш пролісок, боже ти мій, як рано прокидається тут земля!

Старий ішов до шибениці, не чуючи босих ніг. За що йому така кара, він не знав і знати не хотів. Чи його фашисти вели вішати як заложника, чи визнали партизаном — хіба не однаково? Справа йшла не про саме його життя — фашисти нищили народи й нації, і бузувіри, їхні професори, придумають потім для тупих фашистських голів оті, про людське око, теорії. Старий робітник не бажав розмовляти з такими людьми, і він не вимовив до них ні слова. Може, в нього розпитувано про дітей і онуків, може, пропоновано видати партизанів, може, умовляно розпочати працю на старому заводі,— він не слухав. Шибениця малювалася перед ним, і голе дерево коло воріт заводу, і під кригою недалекий Дніпро.

Цією дорогою ходилося й разом з молодою дружиною, а немовля пручається на руках, і так попереду радісно на світі, коли все йде саме до рук, і немає краю молодій силі, і немає дна несмілим поцілункам. А тоді й син разом з батьком ходить дорогою до заводу, пірнає під домну, — о, рід наш домну не знеславить, очі в нас не прості, а душі пречуткі, і

душа чисто доменна: знає, який в металі глиб, а який стриб, де скисне, а де зависне. Онуки теж доменної не занехаяли, хоч і в галстуках та в білих штанях коло печі,— сказав би хтось раніше,— чи повірили б?

Старий робітник ішов до шибениці в ясному блиску зимового дня. Вже видко, як розхитував вітер зашморга перед брамою зруйнованого заводу,— іду, брати мої робітники, чи чуєте ви, я все одно йду. Я йду, брати-співгромадяни, ви бачите мене, моя шибениця різьбиться на вічному небі, через неї й хмари не перелітають, очі примерзають до її чорної шиї, дивіться, запам’ятайте, брати.

Обер-майстер, пенсіонер, мирна людина, ішов до шибениці, ступаючи розбитими босими ногами по снігу, залишаючи на дорозі мерзлі кульки старечої благородної крові. Радянська Вітчизна мільйонами очей незримо проводжає старого, і кроки його ніколи не зітруться з ганебних сторінок фашистської душогубної історії.

Швидко пливе дорога, морозна, тверда, ноги, як кам’яні, стукотять об кригу, щось погавкують зелені мундири, та старий їх не слухає. І рівніший крок по смертній дорозі, вище голова, стискаються в кулаки пальці,— я йду, не схитнуся! Все одно наша правда вгорі!

Старий майстер підійшов до шибениці. Зашморг звисав з покаліченої старої верби перед воротами заводу.

Ще кузня була на місці заводу, а вже верба росла, до неї в’язали ковалі коней, в її холодку запивали могоричі, об вербову кору били тараню і пробували на корі розпечені кінські тавра.

Старіла верба, а завод розганявся од неї по великому майдані, зростали домни, побігли заводські паровозики, тисячі і тисячі людей ходили повз вербу, а згодом і машини посунули.

Двигтіла наддніпрянська земля, шелестіла довгастими листочками верба, квітла веснами і золотіла щоосені, завмирала на зиму, одбувала життя в другій сотні вербових літ.

І ось вербу не впізнати. Білі шлейфи святкові висять на ній, кожна галузка прибрана в іній, і діамантовий пил іскриться, грає, урочисті порухи вербових віт благословляють старого майстра. Очі древньої верби заплющені, здається, що сльози тільки тому не ллються, що мороз приморожує їх до кори...

Кого це підвели під зашморг? Кого підняли й поставили на залізну бочку з-під бензину? Перед ким гітлерівець так довго тримав у руці вирок? Стривайте, це ж я сам! Це ж я сам! Це мені насунули через голову петлю, тільки б не вимовити й слова, не розтулити стиснутих кулаків! "Будеш зоставатися висіти рівно один місяць",— звідкілясь долинуло, і одразу завертівся світ, хутчіш і хутчіш, як суховій у степу, сліпучий блиск, сліпучий біль...

А вночі партизани викрали тіло й поховали на горі над Дніпром. Із стиснутих пальців дістали зім’ятий папір. Це був заповіт. Старий робітник проніс його через смерть до своїх. Командир загону сам переписав і переправив через фронт. Деякі місця він не переписував, бо вони стосувалися лише його самого: старий давав йому, своєму онукові, кілька практичних порад в партизанському ділі.

"Перебуваючи в доброму розумі і ясній пам’яті,— прочитали за фронтом,— і не сподіваючись на людську смерть під варварською окупаційною владою, і почуваючи відповідальність за свої слова перед сучасниками і потомками, і побачивши на власні очі темну ніч фашистського "нового порядку", і зваживши холодним розмислом усе, що визнав за істотне,— пишу цей заповіт.

Залишаю вам порожню землю, витоптану фашистським чоботом, зоставляю руїни красивих українських міст, які спалила тевтонська дика орда, покидаю невідомщену кров, несплачені борги, дорогі діти мої.

Залишаю вам фашистські могили в кожному селищі на найкращих місцях, у садочках, коло хат, на площах, по скверах. Думають бандити, коли цей раз їм не вдалося, то онуки їхні підуть далі від тих місць, де лежать трупи скажених дідів. Заповідаю вам і наказую серцем і досвідом: викиньте прокляті кістки з землі. Спаліть і розвійте падло, нехай угноює землю. Багато зайд було у нас за тисячу літ історії, а де вони? Де їхні могили? Де їхні погані черепи, в яких погасли завидющі очі, зогнив брехливий язик, розсипалась на порох зажерлива пелька? Немає, діти,— дивіться, щоб і цих не було!

Бачу й знаю: не пройде багато років, як ви знову підіймете й звеличите нашу матір — Радянську Україну. Дбайте про все нове — промисловість не любить латаного устаткування, на старих машинах не розбагатієте. Зводьте міста — ясні і просторі, здорові й привітні. Дорогі будови дешевше коштуватимуть. Насадіть ліси, викохайте сади — вишневі, яблуневі, грушеві, сливові. А шляхи всі обсаджуйте липами і чорнокленом. Рибу заводьте найкращу, прочистіть річки, поставте знову гідростанції, перегородіть Дніпро коло Хортиці й коло Кременчука.

Плануйте красиві села, повибирайте з землі воєнний метал, зарівняйте траншеї, землянки, ходи сполучень, воронки від бомб. Позвозьте назад усі музеї й картини, а які німецькі чи італійські фашисти покрали й пограбували — повитрушуйте з їхніх душ. А наших людей, кого вони погнали до себе на каторгу, всіх познаходьте, привезіть додому. Тільки добре шукайте, щоб ні одна сльоза не зосталася невідомщеною. Партизанам оддайте всенародну славу і генералів шануйте. Не забудьте дітей, що залишиться їх багато сиротами по війні. Перед нашим заводом у скверику над Дніпром посадіть дубок з мого садка: нехай і моя пам’ять житиме серед вас...

Прощайте, діти. Я бачу нашу перемогу. Живіть щасливо в нашій Радянській владі, в дружбі народів на віки вічні".